

melting pot in the 1970s to a marginalized part of the city by the 1990s. The final sections of the essay cover the period from the change of system in Hungary until the second half of the 2010s. The paper analyses the evolution of (the image of) the Havana building complex in the context of interconnected history.

Keywords

Havana, Budapest, Cuba, building complex, Socialism, interconnected history

TÉZER ZITA

Az afrokubai *santería* elterjedése Mexikóban

A spanyol gyarmati időszak alatt, transzkulturációs folyamatok eredményeként létrejövő, *yoruba* eredetű, katolikus elemekkel átszőtt, mind a mai napig folyamatosan módosuló szinkretista afrokubai vallás,¹ a *santería* népszerűsége az 1990-es évek óta töretlenül ível felfelé,² nemcsak kialakulási területén, hanem a kubai emigránsoknak köszönhetően más országokban is. Ez azt is jelenti, hogy nem feltétlenül csak a „fekete Amerika” kulturális térség³ belül vált nemzetközivé (*transnacionalizáció*⁴), az olyan közös történelmi múlttal áthatott területeken,⁵ mint például a mexikói Veracruz, hanem Kubától távol eső országokban is, a családi és az ismeretségi kör hálózata révén. Jelentősebb számú hívet számlál Mexikóban, az Egyesült Államok délkeleti részén, Floridában (leginkább Miami-ban), valamint Közép-Amerikában (Ecuadorban, Panamában), a spanyol nyelvű Karib térségben (Puerto Ricó-ban), Dél-Amerikában (Venezuelában, Argentínában, Chilében, Uruguayban, Brazíliában), és Európa nagyvárosaiban (Madridban, Barcelonában, Párizsban, Rómában, Amsterdamban).⁶ Tisztelete szórványosan jelen van a Kanári-szigeteken, és már eljutott Ukrajnába is.⁷

A mexikói térségben a *santería* tekintélyes elterjedésével számolhatunk Mexikóvárosban, az ország déli részén a Yucatán-félszigeten és a Mexikói-öböl vidékén

¹ Kialakulásának történetét, rítusok, mítoszok részletes leírását lásd. DORNBACH Mária, *Istenek levesestálban*, Budapest, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, 2009.

² Az 1990-es években ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés az afrokubai kultuszok iránt Kubában. DORNBACH Mária, „A transzkulturáció új fázisa az afrokubai santerióban”. In BUBNÓ Hedvig – HORVÁTH Emőke – SZELJAK György (szerk.), *Mítosz, vallás és egyház Latin-Amerikában. Boglár Lajos emlékkötet*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2016a, 171–172.

³ Sidney W. Mintz, amerikai kulturális antropológus ide kapcsolódó tanulmánya: Sydney Wilfred MINTZ: „L’Afrique en Amérique Latine: quelques réflexions impromptues”. in Manuel Moreno FRAGINALS (comp.): *L’Afrique en Amérique Latine*, Paris, UNESCO, 1984, 317–332. Angol változat: MINTZ, Sydney Wilfred: „Africa of Latin America: An Unguarded Reflection”. In Manuel Moreno FRAGINALS (ed.): *Africa of Latin America. Africa in Latin America: Essays on History, Culture, and Socialization*, New York, Holmes & Meier, 1984, 286–305.

⁴ Kali ARGYRIADIS, „Transnacionalización y relocalización de la santería en Veracruz”. *Cuba Arqueológica*, 2006, I. cubaarqueologica.org/document/anto6_argyriadis.pdf. (Letöltés ideje: 2020. 01. 04.)

⁵ A feltételezések szerint a rabszolgakereskedelem során Latin-Amerikába kerülő afrikaiak leszármazottai között válhat csak népszerűvé ez a fajta vallás, akik magukénak érezhetik az afrokaribi kultúrát. A legújabb megfigyelések szerint azonban a Kubából kivándorlóknak tudható be a *santería* elterjedése.

⁶ Kali ARGYRIADIS, i. m. I.

⁷ DORNBACH Mária (2009), i. m. 144–145.

található Yucatán, Quintana Roo, Veracruz és Campeche államban (elsősorban Mérida, Cancún és Veracruz városban), valamint Mexikóvárostól délre Morelosban, illetve a Csendes-óceán partján lévő Guerrero és Oaxaca szövetségi államban. További fontosabb városok: Morelia, Monterrey és Guadalajara.⁸ Más országokhoz képest eredményesebb elterjedése azzal magyarázható, hogy Mexikó, nagyságát tekintve is nagyobb számban tud befogadni bevándorlókat. A 2010-es mexikói census alapján 961 121 fő volt a külföldi születetésű, letelepedett lakosok száma,⁹ amely 2019-ben már 1 145 888 főre emelkedett, akik elsősorban Venezuelából, Hondurasból, Guatemalából, El Salvadorból, Kubából és Haitiből származnak.¹⁰ A 2019-es év kubai menedékjogi kérelmek száma elérte a 8677-et, amelyet Andrés Ramírez, a Mexikói Menekültügyi Támogatási Bizottság (*Comisión Mexicana de Ayuda a Refugiados – COMAR*) vezetője frissen közölt a Twitteren 2019 utolsó napján.¹¹ Ez az adat azonban az ideiglenesen Mexikóban tartózkodó személyek számát növeli, mivel a bevándorlók egyrésze az Egyesült Államokba való továbbjutás reményében érkezik az országba, így az ebből Mexikóban letelepedő lakosok száma végül kevesebb marad.

A Kubából történő bevándorlás 1990-től, a kubai gazdasági válság időszakától fogva (*periodo especial*) jelentősen növekedni kezdett az országban, majd számuk 2010 és 2019 között megugrott,¹² melyet jól illusztrál, hogy 2019 első öt hónapjában harmincszor több kubai, összesen 425 fő lépte át a mexikói határt, mint 2018 ugyanezen időszaka alatt.¹³ A letelepedő kubaiak száma a mexikói 2010-es népszámlálás szerint 4033 fő volt a Mexikói Nemzeti Migrációs Intézet (*Instituto Nacional de Migración*) összesítő adatai alapján¹⁴ (összesen 12 108 fő az ideiglenes kubaikkal együtt¹⁵). 2012-ben már 9457 fő állandó kubai lakos élt Mexikóban,¹⁶ amely

szám 22 604 főre emelkedett 2016-ban.¹⁷ A kubai jelenlét leginkább Quintana Roo megyében nőtt, elsősorban a fővárosban, Cancúnban, ahol 5569 főt tartanak számon ugyanabban az évben.¹⁸

Közülük nagy számban fordulnak elő a *santería* követői, akik számára egyfajta identitás összekötő kapocsként működik, és az etnikai összetartozást jelenti a közös hit,¹⁹ míg a kivándorló papok egyfajta üzleti lehetőséget látva fogtak hozzá a vallás terjesztéshez. Ha figyelembe vesszük azt a megközelítő adatot, hogy a katolikus egyház elismerte, hogy Kubában a lakosság 80%-a követi valamelyik afrokaribi vallást,²⁰ valószínűleg hasonló adatokkal számolhatunk a kivándorló kubaiak esetében is, amely számot a helyi mexikói hívők csak tovább növelnek. Összességében azonban Mexikóban a *juruba* eredetű vallás követőinek számára vonatkozó pontos adatok egyelőre nem állnak rendelkezésre, de egy 2017-es felmérés szerint nagyjából 30 000 főre becsülik a *santería*val szimpatizáló személyek, gyógyítók, varázslók, sámánok és jóslók számát országos szinten.²¹ Mexikóvárosban 2004-ben nagyjából 3000–6000 közötti fővel számoltak, csak a *santería* hívőket tekintve.²² Ez a számdata azóta növekedhetett. Sikeressége egyértelmű, ami elsősorban annak köszönhető, hogy szinkretizmusa révén megengedő más vallásokkal szemben, vagyis a hívők más vallási kultuszba is beavathatják magukat, fenntartva folyamatosan a kultuszok közötti átjárhatóságot.²³

A *santería* mexikói megjelenésének első szakasza Juárez Huet antropológus szerint az 1940-es évektől figyelhető meg, amikor az afrokubai kultúra jelentős befolyást szerzett Mexikóban a film-, zene és táncművészet terén.²⁴ A kubai vallás bemutatása szempontjából kiemelhető azoknak a daloknak a fontossága, amelyek

⁸ Nahayeilli JUÁREZ HUET, „La santería à Mexico: ébauche ethnographique”. *Civilisations, Revue internationale d’anthropologie et de sciences humaines*, vol. LI, 2004, 5. journals.openedition.org/civilisations/667. (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

⁹ „Informativo Oportuno”. *Internet Archive*, vol. I, no. 2, 2011 web.archive.org/web/20130427100913/http://www.inegi.gob.mx/inegi/contenidos/espanol/prensa/contenidos/Articulos/sociodemograficas/nacidosenotropais.pdf. (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

¹⁰ „Estadísticas Migratorias Síntesis 2019”. *Secretaría de Gobernación, Subsecretaría de Derechos Humanos, Población y Migración Unidad de Política Migratoria, Registro e Identidad de Personas, Gobierno de México*, México, 2019, 12. portales.segob.gob.mx/work/models/PoliticaMigratoria/CEM/Estadisticas/Sintesis_Graficas/Sintesis_2019.pdf. (Letöltés ideje: 2020. 01. 26.)

¹¹ „Más de 8.600 solicitudes de asilo de cubanos en México en 2019”. *Cibercuba*, 2020. január 2. cibercuba.com/noticias/2020-01-02-01-e43231-s27061-8600-solicitudes-asilo-cubanos-mexico-2019. (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

¹² Íñigo ARREDONDO, „Cubanos en México: los que no llegan a EU”. *El Universal*, 2017. május 16. eluniversal.com.mx/articulo/periodismo-de-investigacion/2017/05/15/cubanos-en-mexico-los-que-no-llegan-eu. (Letöltés ideje: 2020. 01. 08.)

¹³ „El Instituto Nacional de Migración de México recibe 30 veces más cubanos que en 2018”. *Cibercuba*, 2019. július 6. cibercuba.com/noticias/2019-07-06-01-e43231-s27061-instituto-nacional-migracion-mexico-recibe-30-veces-cubanos. (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

¹⁴ gov.mx/inm

¹⁵ „Informativo Oportuno” i. m.

¹⁶ Ernesto Rodríguez CHÁVEZ, „Cubans in Mexico. International mobility and socio-demographic and

labor participation patterns. The Cuban diaspora in the World”. *A Symposium Cuban Research Institute, Florida International University*, 2013. cri.fiu.edu/research/commissioned-reports/cubans-in-mexico.pdf. (Letöltés ideje: 2020. 01. 08.)

¹⁷ Íñigo ARREDONDO, i. m.

¹⁸ Uo.

¹⁹ DORNBACH Mária (2009), i. m. 142.

²⁰ DORNBACH Mária (2016a), i. m. 173.

²¹ Felmérés a mexikói közérzetről és a technológiáról (Encuesta sobre la Percepción Pública y la Tecnología en México – Enpecyt) inegi.org.mx/programas/enpecyt/2017. (Letöltés ideje: 2020. 01. 26.)

²² Nahayeilli JUÁREZ HUET (2004), i. m. 5.

²³ DORNBACH Mária, „Mulatt istenek az afrokubai vallási kultuszokban”. In HORVÁTH Emőke (szerk.), *Tanulmányok a Karib térségről*, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2016, 115.

²⁴ Nahayeilli JUÁREZ HUET, „Transnacionalización y relocalización de la santería cubana: el caso de la ciudad de México”. *Stockholm Review of American Studies*, 2009, 87.

Sangó²⁵, Babalu-Ajé²⁶ és Jemajá²⁷ istenségekre hivatkoztak a mexikói mozifilmekben. Többek között Germán Valdéz színész és énekes, ismertebb nevén Tin-Tan is Kubába látogatott, hogy a helyszínen tanulmányozza az afrokubai dalokat.²⁸ A *santería* nemzetközivé válásának második szakaszában, a kubai forradalom 1959-es győzelme után, a *santeriát* közvetlenebb módon, bevándorló kubaiak kezdték megismertetni a mexikóiakkal, akik színes ruháikkal, nyakláncokkal tűntek ki a helyiek közül. A vallás ettől kezdve megszűnt a mozi és a látványosság kizárólagossága lenni, és átértékelve a kezdeti, „boszorkányság”-ként (*brujería*) való értelmezését, szélesebb körben vált elfogadottá – főként a közép- és felsőosztály körében, akik meg tudták fizetni a szertartásokat.²⁹ Csak a nyolcvanas évek végén volt tapasztalható némi visszaesés a népszerűségében, amely részben arra az okra vezethető vissza, hogy a vallást a szervezett bűnözéssel és kábítószer-kereskedelemmel hozták összefüggésbe. Az egyik, nagy port kavaró esemény, Adolfo de Jesús Constanzo, kubai felmenőkkel rendelkező, amerikai kábítószer-kereskedő és sorozatgyilkos nevéhez és bűnbandájához (a média elnevezése szerint a „narkosátánisták” szektájához) fűződik, akik 1989-ben rituális gyilkosságokat hajtottak végre Mexikóban.³⁰ Az elrettentő történetről filmek és könyvek születtek, laikus diskurzusokat folytattak, kapcsolatba hozva a *santeriával*,³¹ így rontva annak renoméját, s hozzájárulva ahhoz, hogy az afrokubai vallást a mexikóiak fenntarással kezeljék, és szektának minősítsék.³² Ez utóbbinak már csak amiatt sem nevezhető, mivel „nem valamely tételes vallás tagadása-megreformálása kapcsán szakadt ki, s öltött kizáró, titkos jelleget, hanem régi alapjait építi tovább”.³³ Mindenesetre a nyilvános elismerés hiányához ve-

zetett az egyházak vélemény-befolyásolása is, miután kifejezték nemtetszésüket az afrokubai vallással szemben. „A santería összeegyeztethetetlen a keresztény hittel” – állítja Enrique Sánchez Martínez durangói (mexikói) segédpüspök az *El Siglo*-ban,³⁴ mivel a kereszténység monoteista, ezzel szemben a *santería* politeista, amelyben keresztény szentek és Szűz Mária képében tisztelik isteneiket, akik pedig a keresztény tanítás szerint „valós személyek, és léteztek”. Az evangélikus egyház is elítél bizonyos rituálékat mind a mai napig, melyeket értelmetlennek, barbárnak, vagy durvának titulál.³⁵ Néhány kultusz nyilván elborzasztó lehet azok számára, akik nem értik annak vallási jelentését, különösen mivel a *santería* kultusz a mexikói nemzeti kultúrán kívül esik. Ennek ellenére mégis elmondható, hogy a *santería* jelentős mértékben gazdagította a mexikói kultúra palettáját. Vannak, akik személyes okokból ragaszkodnak bizonyos szertartáshoz, és vannak, akiknek a családjában fordul elő valaki, aki gyakorolja az ilyen típusú vallást, vagy ismerősei vannak, akik közelebb hozzák őt is az afrokubai világhoz.

A kilábalás, a „nagy bumm”, a *santería* terjedésének harmadik szakasza a kilencvenes évek második felében következett be. Mexikó részéről ennek előmozdítója az volt, hogy a forradalom után, a hetvenes és nyolcvanas évek központozító és homogenizáló kulturális nacionalizmusát felváltotta a kulturális infrastruktúrák fejlesztését, és a multikultúra előmozdítását célzó intézményi tervek támogatása.³⁶ 1988 decemberében megalapították a Nemzeti Kulturális és Művészeti Tanácsot (*Consejo Nacional para la Cultura y las Artes – CONACULTA*) a kulturális politika összehangolásának példjaként, melynek célja új kapcsolat teremtése az állam és a társadalom között a kultúra területén. Nem sokkal ezután létrehozták a Nemzeti Kulturális és Művészeti Alapot (*Fondo Nacional para la Cultura y las Artes*) egyéni vagy csoportos projektek és ösztöndíjak finanszírozására. A kultúrát a feltörekvő politika előmozdítójaként és végrehajtójaként definiálták. Ennek keretében támogatni kezdték a kulturális fesztiválokat, konferenciákat, tanfolyamokat, melynek része volt az „afrokaribiság” bemutatása és értelmezése. Kuba részéről a *santería* terjedését segítette, hogy Kuba gazdasági okokból megnyitotta kapuit a turizmus előtt, így a karibi szigetre tett utak tovább táplálták a kubai vallás iránti érdeklődést. Egyre többen gondolták úgy, hogy egészségükön, betegségükön, életükön segíthet egy-egy szertartás, jóslás. Kubában a vallásos érzület fellángolását természetesen az *Oni Ilé Ifé*³⁷ 1987-ben Havannába tett látogatása nagymértékben befolyásolta, melynek hatására mind többen szereztek meg a spirituális papi címet,

²⁵ Az egyik legfélelmetesebb természeti jelenség megszemélyesítője, a mennydörgés, villámlás, tűz, háború, a férfiaság istene. Katolikus párja Szent Borbála, nő léteére férfias tulajdonsággal felruházva. Így a női ruhába öltöztetett Sangó mítosza elfogadott a hívők körében.

²⁶ Ellentmondásos Orisha alak, aki elveszítette félelmetes tulajdonságait, és inkább szelíd szentre emlékeztet alakja, akit Szent Lázárral azonosítanak – mankóval, fekélyes testtel, tarisznyával, két kutya kíséretében. Minden év december 17-én a Havannától 20 km-re fekvő El Rincón Szent Lázár-templomot több ezer keresztény és santería hívő zarándok látogatja, hogy tiszteletét tegyék előtte, és egészséget kérjenek szeretteik és önmaguk számára.

²⁷ Minden Orisha anyja, a tenger istennője, az anyaság szimbóluma. Katolikus megfelelője egy fekete Madonna, a Havannai-öböl védőszentje, a Reglai Szent Szűz.

²⁸ Nahayeilli JUÁREZ HUET (2004), i. m. 2.

²⁹ Diana Cano Miranda történész Colonia Ajuscoiban, Mexikóváros déli részén készített esettanulmányt a vallási változatokról 2010-ben. MIRANDA, Diana Cano, „Santería cubana en la Ciudad de México: estudio de caso en una colonia popular al sur de la ciudad de México”. *Revista Brasileira do Caribe*, vol. XVII, no. 33, 2016, 165–166.

³⁰ *Tizenhárom ember holttestét találták meg* Matamorosban (Tamaulipas), az Egyesült Államok és Mexikó határánál található Santa Elena tanyán. GONZÁLEZ TORRES, Yolotl, „Las religiones afrocubanas en México”. In Aurelio ALONSO (Comp.), *América Latina y el Caribe. Territorios religiosos y desafíos para el dialogo*, Argentina, CLACSO, 2008, 266.

³¹ Nahayeilli JUÁREZ HUET (2004), i. m. 3.

³² „Ecos de la santería cubana en México”. *Mundiario*, 2017. január 30. mundiario.com/articulo/sociedad/ecos-santeria-cubana-mexico/20170130163738077814.html. (Letöltés ideje: 2020. 01. 04.)

³³ DORNBACH Mária (2009), i. m. 18.

³⁴ Enrique Sánchez MARTÍNEZ, „La santería es incompatible con la fe cristiana”. *El Siglo de Durango*, 2013. június 16. elsiglodedurango.com.mx/noticia/444509.la-santeria-es-incompatible-con-la-fe-cristiana.html. (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

³⁵ MIRANDA, Diana Cano, i. m. 173.

³⁶ Christian RINAUDO, „Lo „afro”, lo „popular” y lo „caribeño” en las políticas culturales en Cartagena y Veracruz. Circulaciones culturales. Lo afrocaribeño entre Cartagena, Veracruz, y La Habana”. *HAL archives-ouvertes*, Publicaciones de la Casa Chata, 2011, 10. halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01086263. (Letöltés ideje: 2020. 01. 24.)

³⁷ A legfőbb nigériai *juruba* főpap, szellemi vezető.

hogyan beavassák szertartásaikba a sokasodó érdeklődőket. Az afrokubai kultúra, ideértve annak vallásos világát, különösen a joruba elemek bemutatása kapott nagy lendületet a kubai turizmusban, amelyet sikeresen beépítettek a külföldi látogatók érdeklődési körébe, lehetővé téve számukra a vallásos részvételt. A média szintén hozzájárult a vallás terjesztéséhez. Az interneten manapság számos olyan oldal található, ahol kapcsolatba léphetnek *santería*-papokkal, leírásokat olvashatnak a vallási gyakorlatról és elméletről. A mobilitás a virtuális térben egyre inkább kivehető, különösen mivel ez olyan stratégia, amely túlmutat a határokon, könnyen lehetővé téve bárki számára a gyakorlatok elsajátítását, vagy akár a távgyógyítás, távjóslás megrendelését.³⁸ Érdemes megemlíteni a mexikói kiadású, 1993 és 2009 között a kubai származású, José Rodríguez Breñas szerkesztésében több, mint 7000 példányban megjelenő, *Santería, Ciencia y Religión* című folyóiratot, amely számos tanulmányt tartalmaz az elméleti és gyakorlati tudnivalókról, olyan szakemberek tanulmányaival fémjelvezve, mint Fernando Ortiz kubai antropológus (1881–1969).³⁹ A magazint a hívők egymás között ma is adják-veszik különböző vásárokon. Ilyen hely többek között a Mexikóváros központjában található, vallási cikkek kereskedelmében kulcsfontosságú szerepet betöltő, kizárólag vallási eszközökre szakosodott piac, a *Sonora*, ahol minden bőven megtalálható, ami a *santería* hívőknek és papoknak szükséges, ellentétben Kubával, ahol mindezek nehezebben beszerezhetők, illetve a választék is kisebb. Számos tárgy Mexikóban készült, de importálnak Miami-ban, Los Angeles-ben, Caracasban, és kisebb százalékban Havannában gyártott termékeket is.⁴⁰ Évek óta árusítanak itt különféle gyógynövényeket, viaszból készült, katolikus szentek figuráit, akiket az orishákkal⁴¹ azonosítanak, védő szerepet betöltő nyakláncokat, karpereceket, rituális alkalmakkor használt szivarokat, tyúktojáséből készült port (*cascarilla*)⁴², pálmavajat (*manteca de corajo*)⁴³, kenőcsöket, kártyákat, csak úgy, mint élő áldozati állatokat. Ugyanakkor megtalálhatóak itt a Miasszonyunk a Szent Halál (*Nuestra Señora de la Santa Muerte*) képei, kis buddha szobrocskák, és rengeteg ezoterikus tárgy, amelyek minden igényt kielégítenek. A kisebb városokban, a helyi piacok (például Hidalgo vagy Malibran piac Veracruzban) biztosítják a vallási gyakorlathoz szükséges összes összetevőket a gyakorlók számára.

A szertartások ideiglenes köz- vagy magánjellegű helyeken zajlanak, a természetben, folyóknál, erdőben, vagy a papok házában, garázsában. A gyógynövényes üzletek (*botánicas*) azok a terek, amelyeket maguk a papok nyitottak meg a nagy-

közönség számára, hogy a vallás iránt érdeklődőket, vagy a már meglévő hívőiket közösen fogadják. A legfontosabb szertartás a beavatási és a halotti rítus. Funkciók szerint jelentős a védő, vagy az engesztelő (*propiciatorio*) rítus, a jóslás, vagy varázslat, valamint a mindennapi problémák (egészség, pénz, szerelem, munka stb.) befolyásolására irányuló szertartások. A *santerók*, vagyis a *santería* papjai, a vallási vezetőkkel, *babalaókkal* az élen, kis csoportokat alkotnak, és mivel nem intézményesített vallásról van szó (noha tettek rá kísérletet Kubában),⁴⁴ a kultuszoknak és rítusoknak számtalan variációját különböztetik meg. Az alapkonceptió ugyanaz marad, de egyre több afrikai elem keveredik bele a *santería* papok újonnan felvett *joruba* kapcsolata révén. Ez annak is köszönhető, hogy egyes vallási csoportok elutasítják a kubai befolyást, és megpróbálnak leválni a *santería* kubai elemeiről, hogy annak „eredeti” afrikai változatát követhessék. A gyökerekhez visszanyúlva elutaznak Nigériába az *Ifá*-kultusz őrzőihez, ahol vallási rangot szerezhetnek, hogy hitelesebbnek tekintsék őket. Ezután a különböző bizonyítványokkal rendelkező vallási vezetők a helyiek közül képeznek ki további papokat, illetve fesztiválokat, konferenciákat szerveznek, melyek során a nigériai *joruba babalaók* ellátogatnak Mexikóba, hogy erősítsék az egymás közötti kapcsolatot. Így tehát látható, hogy a *santería* ellenőrizetlenül nötte ki Kubát, miközben terjedése során előfordul, hogy egyes katolikus elemek háttérbe, bizonyos afrikai elemek előtérbe kezdtek kerülni. Ez azonban nem minden térségre igaz, hiszen van, ahol hűek maradnak a kubai hagyományokhoz.

Az 1990-es években a *santería* ismerete elérte a multikulturális Veracruz államot, és az azonos nevű Mexikói-öböl partján fekvő kikötőt, részben a Kubába tett turisztikai vagy szakmai utaknak, a két ország közötti kulturális cserének köszönhetően, részben pedig mivel Mexikó nemrégiben nyitott az új vallási gyakorlatok felé, és így rituális hálózatok kezdtek kiépülni a mexikóvárosival egy időben. A Kubával közös történelmi múlton osztozkodó térségben (amit a gyarmatosítás, a rabszolgaságon alapuló ültetvényes gazdálkodás, az Afrikából áthurcolt rabszolgák határoznak meg)⁴⁵ az afrikai ősök leszármazottainak nagyobb számú jelenléte⁴⁶ következtében az afrokubai *santería* egy rendkívül népszerű vallási „üzletté”

³⁸ DORNBACH Mária (2016a), i. m. 143–144.

³⁹ A spanyol gyarmatosítás korában az Afrikából áthurcolt rabszolgák száma meglehetősen bizonytalan. A rabszolgakereskedelem első időszakában, 1580 és 1640 között számukat 30 000–100 000 fő közé becsülik azoknak, akik Veracruz kikötőjébe érkeztek. A 17. század elején egy krónikás már 140 000 főről beszél. Ld. Odile HOFFMANN, „De “negros” y “afros” en Veracruz”. *Atlas Patrimonio Cultural*, 2017, 3. sev.gob.mx/servicios/publicaciones/coleco_veracruzsigloXXI/AtlasPatrimonioCultural/06NEGROSYAFROS.pdf (Letöltés ideje: 2020. 01. 26.)

⁴⁰ Napjainkban egész Mexikó területén 1,4 millió afrikai leszármazottat tartanak számon, amelyből 2015-ben 266 163 fő (kategóriák szerint: „*negrasos*”, „*morenassos*”, „*costeñosos*”) él Veracruz államban. „Perfil sociodemográfico de la población afrodescendiente en México”. *Internet Archive*, 2017, 14. web.archive.org/web/20181222081902/http://www.cndh.org.mx/docs/Afrodescendientes.pdf (Letöltés ideje: 2020. 01. 26.)

³⁸ Diana Cano MIRANDA, i. m. 170–171.

³⁹ Nahayeilli JUÁREZ HUET (2004), i. m. 4.

⁴⁰ Kali ARGYRIADIS, i. m. 4.

⁴¹ Az orishák természeti erőket, jelenségeket testesítenek meg. Minden orishának van rituális száma, színe, áldozati állata, növénye, féme, és éneke. Ogunt, a fémeszközök és kovácsok urát például Szent Péterrel azonosítják, Shangót, a mennydörgés és vihar istenét pedig Szent Borbálával, és így tovább.

⁴² Védelmesítő és tisztító szertartásokon használják.

⁴³ Istenek eledele a rituálékon.

nötte ki magát. Elsősorban a szentek imádata jelentős, de találkozhatunk itt a spiritualizmus különféle helyi változataival, neoezoterikus gyakorlatokkal, boszorkánysággal (*brujería*), gyógyítással (*curanderismo*), és a Szent Halál (*Santa Muerte*) kultuszával, amelynek egyik megtestesülését *Jemajának* nevezik.⁴⁷ A *Santa Muerte* mindazonáltal megmaradt az alsó és a marginalizált társadalmi osztályok szentje, amely elsősorban Mexikóváros ősi keresztény gyakorlatában érvényesül, míg *Jemajá* tisztelete apránként egy magasabb szintű vallási gyakorlattá kezd válni.⁴⁸ További érdekesség, hogy Mexikóvárossal ellentétben úgy tűnik, hogy a „jorubacentrista” mozgalom Veracruzban nem fejlődött ki, ahol az afromexikói kultúra művészei mindenekelőtt annak „afrokubai” jellegét hangsúlyozzák, még akkor is, ha csupán afrikai elemről van szó. Az identitás tanulmányozásában, szemben az ország többi régiójával, Veracruz fontossága abban nyilvánul meg, hogy itt egyértelműen kimutatható a Karib térséghez, pontosabban a régió kubai jellegéhez való ragaszkodás. Míg a feketékkel kapcsolatos jelenségek továbbra is megbélyegzettek, a lehetséges afrikai ösre való hivatkozást gyakran kubai ösre való utalással „helyesbítik”, akinek a bőrszíne ez esetben elfogadható. Általánosságban ugyanis elmondható, hogy az „afrikai” vagy más régió művészeti elmeit nem értékelik úgy (Spanyolország kivételével), mint a kubai hatást, amelyet folyamatosan kiemelnek. A szakemberek régóta hangsúlyozzák a szoros viszonyt, amely egyesítette a két kikötőt, Havannát és Veracruzt, „egyazon Földközi-tenger két partját”, az „afro-andalúziai Karib térséget”, a két ország függetlenségének és forradalmárának kölcsönös menedékét. Emlékeznek továbbá a *son* és a *danzón* stílusú kubai zene befolyásának fontosságára, amelyet a kubai rádióból ismernek Veracruzban. Valójában ennek a két ország közötti művészeti cserekapcsolatnak köszönhetően terjedt el a *santería* is Mexikóban a negyvenes évektől kezdve, melynek később legfontosabb támogatója az 1987-ben, a regionális és helyi művészet, és kultúra népszerűsítésére létrejött, a „karibiságot” tudatosan hangsúlyozó⁴⁹ Veracruzit Intézet (*Instituto Veracruzano de Cultura – IVEC*)⁵⁰. 1991-től kezdve az IVEC kezdeményezésére egyetemi rendezvények sorozatát indították „Afromexikóiak találkozója” (*Encuentro de Afromexicanistas*) címmel, 1992-ben pedig megrendezték a „Veracruz: a Mexikói-öböl és a Karib térség 500 éve” (*Veracruz: Las culturas del Golfo y el Caribe a 500 años*) tudományos konferenciát. A fórumokon a veracruzi és a karibi kapcsolat számos aspektusát felvetették: történelmi, társadalmi, gazdasági, diplomáciai, és kulturális nézőpontból értelmezve, kitérve a migrációra, és a gyarmatosítás, a rabszolgaság, és annak a kulturális térre gyakorolt hatására. Ebbe a politikai keretbe illeszkedik a szervezet nevéhez fűződő, 1994-ben megrendezett első nemzetközi

afrokaribi fesztivál, amelyre meghívták a kubai *santerókat*, *babalaókat* is. „Karibiságukon”, „kubaiságukon” túl, Veracruz egyes *santerói* a szomszédos térségből, Tuxtlaból eredeztető „boszorkányság hagyományára”, (a spanyol és az őslakos mellett) mint afrikai, azaz „harmadik gyökérre” (*La tercera raíz*) hivatkoznak, amelyet veracruzi (*jarocho*) identitásuk szerves részeként tartják számon, és amellyel ősi kapcsolatot feltételeznek a *santería* és a helyi vallás között.⁵¹

Veracruz esete mindazonáltal nagyon érdekes abból a szempontból is, hogy a kikötőváros kis létszámú vallási vezetői kívül esnek az *Orishák* vallásgyakorlatának hálózatán. Kevésbé ismerik a mozgalom új híreit, nem tájékozódnak a világkongresszusokról, a legfontosabb vitákról, nem használják túl gyakran az internet kínálta lehetőségeket, hogy információt gyűjtsenek (néhány kubai kivételével), és nem működnek együtt rituális hálózatokkal. Csak ritka esetben kérnek segítséget havannai vagy mexikóvárosi *santeróktól* a számukra összetettebb rituálék végrehajtásában. A papok inkább „helyi gyógyítóknak” felelnek meg, a tekintélyt, a rituális tudást, és a hatalmat egyetlen személyként képviselik, akik mellett a hívők vagy „testvérek”, és asszisztensek alárendelt helyzetben vannak.

A Yucatán-félsziget, különösen Mérida városa, Veracruzhoz hasonlóan, Kubával közös kulturális tér, a geopolitikai Karib térség részét alkotja, ahol szintén öt évszázadra nyúlnak vissza a közös kapcsolatok. Ennek ellenére a *santería* itt is csak néhány évtizede ismert, hiába Kuba és a Miamiiban élő kubaiak közelsége, az afrokubai vallás korábbi jelenléte Mexikóvároshoz kötődik, ahonnan az első *santerók* érkeztek.⁵² A *santería*-univerzumra való hivatkozások itt is a művészetben és a szórakoztatóiparban jelentek meg először. Az első beavatási szertartásokat Méridában az 1950-es, kubai születésű Bárbara B. *santera* kezdte meg, aki először Mexikóvárosban dolgozott, tíz évet élt Miamiiban, majd Mexikóba visszatérve, 1998-ban elhozta kubai „keresztapját”, akivel (hat másik kubai és floridai barátjával együtt) elvégezte a beavatási szertartásokat Mérida városában.⁵³ A félszigeti *santerók* első generációjának mindegyikét Kubában vezették be a vallás tanaiba az 1990-es évek első felében, és sokan Eugenio Motta *santeró* közvetítésével érkeztek Meridába, aki maga is az ezredforduló előtt kezdett szertartásokat végezni a városban. Ő maga egyébként a mexikóvárosi Espiritualista Trinitaria Mariana szentély⁵⁴ egyik „keresztapja”. Évekkel később más papok is beléptek ebbe a rituális versenybe, köztük egy Puerto Rico-i születésű, Egyesült Államokban élt, de Nigériában beavatott *santeró*, amiből látható, hogy a vallás legfontosabb kezdeményezői továbbra is nagymértékben azoktól függenek, akik nem a városban élnek.⁵⁵

⁴⁷ Kali ARGYRIADIS, i. m. 3.

⁴⁸ Uo. 10.

⁴⁹ A nemzeti kulturális szimbólumok kiépítésétől hogyan jutott el Mexikó az 1920-as 1930-as években a regionális különbségek hangsúlyozásához. Lásd: Ricardo PÉREZ MONTFORT, *Estampas de nacionalismo popular mexicano. Diez ensayos sobre cultura popular y nacionalismo*, México, CIESAS, 2003

⁵⁰ Christian RINAUDO, i. m. 9.

⁵¹ Kali ARGYRIADIS, i. m. 9.

⁵² Nahayeilli JUÁREZ HUET, „¿Heterodoxia „por defecto”? La santería afrocubana en Mérida, Yucatán”. *Península*, vol. XIII, núm. 1. 2018, 110.

⁵³ Uo. 112.

⁵⁴ Lásd. espiritualismotrinitariomariano.org.

⁵⁵ Nahayeilli JUÁREZ HUET (2018), i. m. 115.

Összességében tehát elmondható, hogy az afrokubai *santería* Mexikóban termékeny talajra talált, különösen az elmúlt 25 évben, alkalmazkodva az új kulturális térhez, kapcsolódva a helyi vallási gyakorlatokhoz. A kisebb mexikói városokban Mexikóvárosból, Havannából vagy Miamiból érkező vallási vezetők, papok végzik a szertartásokat, vagy helyi gyógyítók, varázslók sajátítják el a *santería* tanait. Egyes vallási közösségekben az afrikai ősi elemekhez való visszatérést részesítik előnyben, máshol ragaszkodnak a kubai hagyományokhoz, továbbterjedése azonban megállíthatatlan mind a kivándorló kubaiak, mind a helyiek között.

Resümé

Az utóbbi 25 évben az afrokubai santería vallás a világ számos országában vált ismertté. Elterjedésével számolhatunk Mexikóban elsősorban a fővárosban, és az ország déli részén, a Yucatán-félszigeten és a Mexikói-öböl vidékén. Az első santeriával kapcsolatos élmények az 1940-es évek film-, zene és táncművészeti hatásoknak köszönhetőek, de a „nagy bumm” az 1990-es évek közepén következett be, aminek a mexikói és a kubai politika adott lendületet. A santería-papok, vallási vezetőkkel az élen, a hívőkkel együtt kis csoportokat alkotnak, és mivel nem intézményesített vallásról van szó, a kultuszoknak és rítusoknak számtalan variációját különböztetik meg. Az alapkonceptió ugyanaz marad, de egyes közösségek elutasítják a kubai befolyást, és az „eredeti” afrikai joruba valláshoz próbálnak visszatérni. Más közösségek ragaszkodnak a kubai kapcsolatokhoz, és van, ahol a szertartásokban helyi változatok kerültek előtérbe. Összességében azonban elmondható, hogy az afrokubai santería Mexikóban termékeny talajra talált.

Kulcsszavak

santería, joruba, afrokubai, szinkretizmus, bevándorlás, transznacionalizmus

Abstract

The Spread of the Afro-Cuban Santería in Mexico

Over the past 25 years, the Afro-Cuban Santería religion has become known in many countries all around the world. It has spread throughout Mexico, primarily in the capital and in the southern part of the country, the Yucatan Peninsula and the Gulf of Mexico. The origins of Santería can be traced to the influence of film, music and dance in the 1940s, but it spread mostly in the mid-1990s, spurred by Mexican and Cuban politics. The priests, religious leaders and believers form small groups and, since it is a non-institutionalized religion, we can distinguish variations of cults and rites. The basic concept remains the same just some communities reject Cuban influence and try to return to the “original” African Yoruba religion.

Other communities hold on to Cuban relationships, and there are places where local variations came to the fore. However, it can be said that the Afro-Cuban Santería found fertile ground in Mexico.

Keywords

Santería, Yoruba, Afro-Cuban, Syncretism, Immigration, Transnationalism